REPERCUSIUNILE PANDEMIEI COVID-19 ASUPRA RESPECTĂRII DREPTURILOR SOCIALE ALE COPIILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA

THE EFFECTS OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE RESPECT OF THE SOCIAL RIGHTS OF CHILDREN IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Aliona ONOFREI, dr., conf.univ., Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0000-0003-3604-0592

***Rezumat**: Pandemia a afectat profund sistemul de funcționare a societății și a pus la grea încercare funcționalitatea sistemelor de protecție a drepturilor fundamentale. Tensiunea socială adusă de virus și-a pus amprenta și asupra respectării drepturilor copiilor. Articolul vine cu descrierea drepturilor fundamentale ale copiilor, accentul fiind pus pe respectarea drepturilor sociale ale copiilor în perioada pandemiei Covid-19 la nivel național, răspunsului autorităților și instituțiilor statului la aceste provocări și propune un set de recomandări la acest capitol.*
***Cuvinte cheie**: pandemie, identificarea impactului, gestionarea impactului, drepturile omului, drepturile copilului, reziliență.*

***Abstract:** The COVID-19 pandemic brought many changes, deeply affected the functioning of the society, and put the functionality of fundamental rights protection systems to the test. The social*

tension brought on by the virus has also left its imprint on the respect for children's rights. The article comes with a description of the fundamental rights of children, the emphasis being on respecting the social rights of children during the Covid-19 pandemic at the national level, the response of the authorities and state institutions to these challenges, and a set of recommendations in this respect.
***Keywords*:** *pandemic, impact identification, impact management, human rights, children's rights, resilience.*

Pandemia este percepută la nivel mondial ca o amenințare majoră pentru sănătatea fizică și mentală, afectând viața copiilor, adolescenților, dar și a întregii populații. În acest context, milioane de oameni au suferit în ultimii doi ani masiv din cauza pandemiei și a urmărilor acesteia, fiecare fiind afectat în mod diferit din cauza vârstei, etniei, genului, ocupației și statutului social.

Situația drepturilor omului s-a înrăutățit în lumea întreagă în timpul pandemiei, fiecare persoană confruntându-se cu limitări ale drepturilor sale – dreptul la libera circulație, dreptul la educație, dreptul la muncă, sunt doar câteva dintre acestea. Totuși, grupurile marginalizate care erau deja vulnerabile la încălcarea drepturilor omului până la Covid-19 au devenit și mai vulnerabile, confruntându-se cu dificultăți exacerbate în accesarea dreptului lor la sănătate, la protecție socială, dreptul la participare etc.

Una dintre categoriile cele mai afectate sunt copiii. Din cauza restricțiilor grădinițele și școlile au fost închise, contactele sociale au fost sever limitate, iar posibilitatea unor activități recreative în afara casei a fost eliminată. Subsecvent, părinților li s-a cerut să-și ajute copiii în procesul de învățare de acasă, în același timp în care ei înșiși trebuiau să lucreze. În afara grijilor și temerilor generate de Covid-19, situația economică s-a înrăutățit datorită creșterii șomajului, în toate țările afectate. Toate aceste lucruri au pus presiune asupra copiilor, adolescenților și familiilor lor și drept consecință au generat suferințe, probleme de sănătate, inclusiv mentală și chiar violență.

Respectarea drepturilor copiilor este imperativă, în special pe durata stării de urgență, iar limitarea exercitării unor drepturi poate fi admisă doar prin lege, respectând raportul de proporționalitate dintre cauza și efectul limitării acestora.

În cele ce urmează o să ne oprim pentru început asupra drepturilor fundamentale ale copilului, care vizează drepturile ce-i revin acestuia în virtutea faptului că sunt ființe umane și a faptului că, din cauza lipsei de maturitate fizică şi intelectuală, ei nu au posibilitatea să-şi asigure în mod autonom respectarea acestora [1, pag. 280]. Prin drepturile copilului sunt desemnate acele drepturi şi libertăți de care trebuie să beneficieze fiecare copil datorită imaturității sale fizice şi intelectuale, indiferent de rasă, sex, limbă, religie, locul de naștere, origine națională sau socială. [2, pag. 35]

Drepturile fundamentale ale copilului fac parte din categoria drepturilor omului şi decurg din calităţile distincte ale copilului ca personalitate umană. Prin noţiunea de drepturi fundamentale ale omului se desemnează acele drepturi ale cetăţenilor care, fiind esenţiale pentru existenţa fizica, pentru dezvoltarea materiala şi intelectuală a acestora, precum şi pentru asigurarea participării lor active la conducerea statului, sunt garantate de însăşi Constituţia [3, pag. 151].

Drepturile omului reprezintă acele prerogative conferite de dreptul intern şi recunoscute de dreptul internaţional fiecărui individ, în raporturile sale cu colectivitatea şi cu statul, ce dau expresie unor valori sociale fundamentale şi care au drept scop satisfacerea unor nevoi umane esenţiale şi a unor aspiraţii legitime, în contextul economico-social, politic, cultural şi istoric, ale unei anumite societăţi [4, pag.13]. Drepturile omului sunt drepturi esenţiale pentru viaţa, libertatea, demnitatea şi dezvoltarea persoanei umane, a căror respectare universală şi efectivă trebuie încurajată şi promovată. La baza lor stau valorile fundamentale: demnitatea umană, egalitatea, libertatea, respectul pentru celălalt, nediscriminarea, toleranţa, dreptatea, responsabilitatea.

Spre deosebire de adult, copilul este vulnerabil şi are nevoie de protecţie, dar totodată de oarecare autonomie, fapt ce presupune dispunerea de către acesta a unor drepturi proprii, în special **drepturi de protecţie**, care se referă la protecţia împotriva oricărei forme de abuz fizic, emoţional, exploatare; **drepturi de dezvoltare**, care prevăd accesul la toate tipurile de servicii, precum educaţia şi asistenţa medicală; **drepturi de participare**, care presupun dreptul de implicare în deciziile care îl privesc.

Convenţia cu privire la drepturile copilului adoptată de către Adunarea Generală a Naţiunilor Unite în anul 1989 dezvoltă standardele internaţionale privind drepturile copilului în mai multe modalităţi. Convenţia elaborează şi creează obligaţii legale privind multe dintre drepturile copilului prevăzute în instrumentele anterioare, aducând în acelaşi timp dispoziţii noi, cum ar fi dreptul copilului la participare, şi principiul interesului superior al copilului care trebuie să primeze în toate deciziile care îl privesc. Caracterizată ca o adevărată Cartă a drepturilor copilului, situându-se pe linia dezvoltării principiilor cuprinse în Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, în alte documente şi convenţii de referinţă în materie, Convenţia detaliază o serie de prevederi de bază privind protecţia acestuia [5, pag. 74].

Ratificarea de Republica Moldova în 1990 Convenţiei cu privire la drepturile copilului, a înseamnat că statul şi-a asumat responsabilitatea să respecte şi să pună în aplicare drepturile garantate. Odată cu adoptarea acestei Convenţii, legile din Republica Moldova au fost modificate în sensul transpunerii principiilor Convenţiei

în legislația națională, au fost create organisme speciale pentru protecția copiilor, tema copiilor devenind o prioritate în politica de stat.

Convenția se axează pe patru principii fundamentale:

- **principiul nediscriminării** conform căruia trebuie să i se asigure fiecărui copil toate drepturile, fără deosebire de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinii politice sau de altă natură, origine etnică sau socială, avere, dizabilitate, statut la naștere sau alt statut al său, al părinților săi sau al tutorilor săi legali.

- **principiul respectării interesului superior al copilului** trebuie să primeze în toate acțiunile care privesc copiii. Aceasta nu înseamnă că interesul superior al copilului va fi întotdeauna singurul factor hotărâtor ce trebuie luat în seamă, dar că „pot exista interese competitive sau conflictuale privind drepturile omului, de exemplu între copii luaţi separat, între diferite grupuri de copii şi între copii şi adulți". Cu toate acestea, interesul copilului trebuie avut în vedere în orice situație şi trebuie demonstrat că interesele copilului au fost analizate şi luate în considerare cu prioritate.

- **principiul supraviețuirii şi dezvoltării** include mai multe drepturi. Unele articole din lege subliniază rolul-cheie al părinţilor şi al familiei în dezvoltarea copilului, precum şi obligația statului de a-i sprijini. Protecția împotriva violenței şi exploatării este la fel de necesară pentru asigurarea dezvoltării optime a copilului; acest principiu stabileşte, spre exemplu, obligația de a proteja copiii străzii, prin asigurarea recunoașterii şi respectării drepturilor acestora, inclusiv dreptul la educaţie şi la îngrijire medicală.

- **principiul consultării şi respectării opiniilor copilului.** Copiii au dreptul să se implice şi să spună ce cred atunci când adulţii iau decizii importante pentru viaţa lor. Opiniile copilului trebuie ascultate, acceptate şi luate în serios în familie, școală, cercul de prieteni, instanțele judecătorești, atunci când părinții divorțează sau în caz de adopție sau în orice alt mediu şi situație.

Prin ratificarea Convenţiei privind Drepturile Copilului, statele recunosc şi se obligă să respecte:

- dreptul copilului la viaţă;
- dreptul copilului la protecţie;
- dreptul copilului la sănătate şi acces la serviciile de sănătate şi reeducare;
- dreptul copilului la un nivel de viaţă suficient pentru a-i permite dezvoltarea sa fizică, mentală, spirituală şi morală;
- dreptul copilului lipsit de familie de a fi plasat pentru protecţie şi îngrijire într-o familie substitutivă sau într-o altă formă de plasament;
- dreptul copilului la educaţie;

- dreptul copilului aparţinând unei minorităţi etnice la propria viaţă culturală, de a vorbi limba maternă cu alţi membri ai grupului său;

- dreptul copilului la odihnă şi recreere;

- dreptul copilului la protecţie împotriva exploatării economice etc.

Respectarea drepturilor copilului înseamnă asigurarea bunăstării acestuia sub toate aspectele: în plan social, spiritual, moral, precum și a sănătății fizice și mintale, iar statele care au ratificat Convenția, au responsabilitatea să asigure realizarea drepturilor copilului ca ființă umană.

Dacă e să ne oprim asupra respectării drepturilor copilului în perioada pandemiei, trebuie să constatăm că pandemia a exacerbat problemele psihologice şi abuzul în rândul copiilor, în contextul măsurilor de izolare impuse.

Pe parcursul pandemiei scopului suprem al tuturor specialiștilor și instituțiilor implicate a fost de a salva viața și sănătatea unui om/copil. Cu toate că se acceptă situația în care se oferă un primat considerabil dreptului la sănătate, neglijarea totală a celorlalte drepturi consacrate în tratatele internaționale și actele naționale nu poate fi admisă. Astfel, putem constata că în acea perioadă au fost admise un șir de încălcări cu referire la accesul la informați atât a copilului în raport cu dreptul la sănătate, cât și a familiei acestuia. Și aceste circumstanțe demonstrează necesitatea imperativă de a modifica cadrul legislativ în vederea adaptării la standardele internaționale identificate ca fiind încălcate. Totodată, în contextul respectării prevederilor art. 39 din Convenția cu privire la drepturile copilului, este necesar ca statul să întreprindă măsuri de reabilitare psihologică a copiilor care au trecut prin stresul provocat de pandemie și de timpul petrecut în instituțiile medicale. Neglijarea proceselor de reabilitare psihologică a copiilor care au trecut prin traumatismul separării de părinți și tratării de o maladie atât de dură, poate duce în viitor la crearea unor sechele care vor afecta sever dezvoltarea copilului, garantată de art. 3 din Convenție.

Dacă e să ne referim la dreptul la educație, menționăm că pandemia Covid-19 a avut un impact major asupra sistemului național de învățământ, astfel în perioada anului 2021, procesul educațional fiind desfășurat în mod combinat, în dependență de gradul de alertă atestat. Accesibilitatea la procesul educațional la distanță a rămas una din principalele probleme de care s-au confruntat atât copiii, părinții, cât şi profesorii. Învățarea la distanță, cu utilizarea tehnologiilor digitale a reușit doar parțial să înlocuiască învățarea cu prezentă fizică, deoarece nu toți copiii au avut conexiune la internet sau dispozitive tehnice necesare pentru desfășurarea procesului educațional. Procesul educațional desfășurat online a devenit o povară, în special pentru copiii cu necesități speciale, care aveau nevoie de echipamente specifice, materiale de învățare şi curriculum adaptat. Acest grup de copii ale căror necesități sunt dificil de realizat prin intermediul programelor de învățământ online, din cauza

diverselor impedimente, au fost supuși unui risc de a nu atinge obiectivele procesului educațional şi, respectiv, rezultatele scontate. Astfel, putem concluziona că învățământul online şi cel combinat a adâncit decalajul în materie de învățare între copiii din familiile care aveau resurse şi condiții adecvate şi familiile social-vulnerabile cu copiii, care nu aveau astfel de resurse.

Recomandările cu care venim vizează în primul rând asigurarea de către stat a copiilor din familiile aflate în dificultate cu tehnica necesară pentru a avea posibilitate să participe la procesul educațional. Această recomandare vizează și cadrele didactice, care trebuie să dețină mijloace tehnice necesare procesului educațional, dar și competențe în domeniul IT, asigurate de Ministerul Educației și Cercetării, în special prin procesul de formare continuă. Subsecvent, recomandăm și fortificarea mecanismului de monitorizare și intervenție în cazurile de violență și abuz asupra copiilor, în situațiile când copiii se află la studii on-line. Delimitarea clară a limitelor de intervenție pe fiecare mecanism în parte pentru fiecare actor cu atribuții în cadrul acestor mecanisme.

Un alt aspect pe care dorim să-l elucidăm este dreptul la protecție socială. În conformitate cu prevederile art. 26 din Convenția cu privire la drepturile copilului, *Statele-părți recunosc dreptul oricărui copil de a beneficia de asistență socială, inclusiv de asigurări sociale, şi vor lua măsuri pentru asigurarea exercitării depline a acestui drept în conformitate cu legislația lor națională*. La nivel național securitatea socială este garantată de art. 47 din Constituția Republicii Moldova și legile subsidiare acesteia. Problema majoră ce trebuie invocată la acest capitol a reprezentat-o sistarea activității instituțiilor din domeniul social. Respectiv, odată cu adoptarea Hotărârii Parlamentului nr. 55 din 17 martie 2020 privind declararea stării de urgență, au fost instituite măsuri excepționale, obligatorii și executorii pentru conducătorii autorităților administrației publice centrale și locale, conducători ai instituțiilor publice, agenților economici, precum și pentru cetățeni, și alte persoane aflate pe teritoriul Republicii Moldova. Astfel, în circumstanțele respective, au fost impuse restricții, inclusiv și în activitatea instituțiilor de asistență socială, care au scopul de a îndeplini atribuții majore pe segmentul securității sociale a copilului. De asemenea putem identifica și lacunele la nivel de funcționare a instituțiilor de asistență socială, inclusiv și asistenții sociali comunitari, care nu au vizitat perioade îndelungate familiile aflate în evidența autorității tutelare în care acestea aveau mare necesitate de a fi susținute și ajutate. În aceste circumstanțe, unii copii se aflau în situație de risc sporit, în special, în familiile în care părinții abuzează de băuturi alcoolice sau neglijează atribuțiile parentale de creștere și îngrijire a copiilor. Lipsa monitorizării din partea asistenților sociali în decursul unor perioade îndelungate a reprezentat un risc pentru viața și sănătatea copiilor. Astfel, putem generaliza că

întreruperea activității asistenților sociali, a specialiștilor din domeniul protecției drepturilor copilului, în situația de criză în sănătate, a reprezentat o încălcare a drepturilor copilului și un risc pentru securitatea acestora.

În același context, sistarea activității centrelor comunitare de zi a avut un efect negativ asupra sănătății fizice și mintale a copiilor. Menționăm că beneficiarii acestor centre sunt în mare parte copii din familiile social-vulnerabile sau din familiile care îi supun situațiilor de risc. Astfel, pentru acești copii centrele comunitare de zi reprezentau o zonă de socializare dar și de siguranță. În aspectul dat, pentru respectarea dreptului copilului autoritățile publice centrale și locale erau obligate, chiar și în situație de criză, să asigure copiilor respectivi o formă alternativă de protecție sau o formă alternativă de servicii sociale. În conformitate cu standardele internaționale, nu se admite lipsirea totală a copiilor de servicii sociale, fără a le oferi o alternativă, cel puțin temporară, care ar putea să-i susțină măcar parțial. Astfel, Comitetul Organizațiilor Națiunilor Unite pentru drepturile copilului notează faptul că copiii din familiile socialmente vulnerabile sunt cei mai predispuși a fi afectați de situațiile de risc, iar în situațiile când ei sunt abandonați și de autoritățile de resort în perioada crizei, asemenea circumstanțe pot fi fatale pentru aceștia [6].

Pentru a susține răspunsul la Covid-19, trebuie să înțelegem că sustenabilitatea rezultatelor intervențiilor făcute depinde într-o mare măsură de implementarea abordării bazate pe drepturile omului, principiilor de egalitate, participare și responsabilizare. În acest context, Covid-19 ne oferă oportunitatea de a lua în considerare încă o dată beneficiile pe care le poate oferi abordarea bazată pe drepturile omului față de planificarea și implementarea politicilor și programelor la reducerea vulnerabilităților, în special dacă ne referim la protecția drepturilor copilului. Această abordare poate contribui la prevenirea amplificării ulterioare a vulnerabilităților și riscurilor, ea ne dă posibilitatea de a contribui la repararea prejudiciului adus de pandemie și de dezvoltarea unor sisteme reziliențe.

Referințe:

1. POP, L.M. (coord.) Dicționar de politici sociale. București: Expert, 2002. ISBN 973-8177-44-8.
2. БРОКГАУЗ, Ф.А., ЕФРОН, И.А. (coord.) Энциклопедический Словарь, 2009. [Accesat 22.10.2022]. Disponibil: http://dic.academic.ru/dic.nsf/es/86077/%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%90
3. SAFTA, M. Drept constituțional și instituții politice. Vol. I, Bucureşti: Hamangiu, 2018. ISBN 978-606-27-1162-7.
4. TOMESCU, M. Drepturile omului: tendințe și orientări contemporane. Bucureşti: Pro Universitaria, 2013. ISBN 978-606-647-681-2.

5. BALAHUR, D. Protecția drepturilor copilului ca principiu al asistenței sociale. București: ALL Beck, 2001. ISBN: 973-655-130-X.
6. Convenția cu privire la drepturile copilului. [Accesat 10.10.2022]. Disponibil: https://drepturilecopilului.md/files/publications/CDC_2005_final.pdf
7. Raport privind respectarea drepturilor şi libertăților omului în Republica Moldova în anul 2021. Chișinău, 2022. [Accesat 07.10.2022]. Disponibil: http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2022/03/AP_raport_2021.pdf